

Paweł Mazur

Przygotowania do uroczystości jubileuszowych Nowej Huty i Huty im. Lenina w świetle badań archiwalnych (lata 1959–1974)

Przejęcie władzy w powojennej Polsce przez komunistów sprawiło, że w naszym kraju zaczęto realizować w gospodarce wzory radzieckie. Szybka industrializacja stała się priorytetem i konsekwencją przesunięcia Polski do grupy państw zależnych od ZSRR. Budowa Nowej Huty, wzorcowego miasta socjalistycznego, a także kombinatu metalurgicznego były postrzegane jako jedno z głównych zadań Polski Ludowej. Z tego też powodu z wielką pompą obchodzono kolejne jubileusze zbudowania Nowej Huty¹ i kombinatu metalurgicznego. Wszak o budowie kombinatu i miasta w latach pięćdziesiątych nakręcono dziesiątki filmów, napisano setki reportaży, powstały wiersze i piosenki, a niemała grupa Polaków w swym życiorysie miała wpisaną budowę socjalizmu. To było przecież doświadczenie tysięcy ludzi! Było więc co wspominać. I partia to wykorzystywała. Świadczy o tym bogaty materiał archiwalny przedstawiający przygotowania aparatu partyjnego do uroczystości rocznicowych. Zakres chronologiczny, jaki poddałem kwerendzie, obejmuje lata 1959–1974, czyli uroczystości X-, XX- i XXV-lecia Nowej Huty i kombinatu. Podstawą źródłową są akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR i Komitetu Fabrycznego PZPR Huty im. Lenina zgromadzone w Archiwum Państwowym w Krakowie.

Ważnym etapem w przygotowaniu uroczystości jubileuszowych było powołanie specjalnego ciała: komitetu organizacyjnego, który każdorazowo miał być odpowiedzialny za przygotowanie tych ważnych dla partii obchodów. Jego zadania polegały m.in. na przygotowaniu programu uroczystości głównych i imprez towarzyszących, opracowaniu projektu niezbędnych robót inwestycyjnych, porządkowych i gospodarczych. Komitety organizacyjne miały również koordynować i nadzorować prace zespołów roboczych powołanych w ich ramach do wykonania konkretnych zadań merytorycznych.

I tak na przykład w roku 1960 w skład Komitetu Obchodu 10-lecia Huty im. Lenina i Dnia Hutnika weszło jedenaście zespołów roboczych². Ich rola polegać miała na przygotowaniu uroczystej akademii i capstrzyku, dekoracji scenicznych, oraz różnego rodzaju imprez rozrywkowo-sportowych. Osobne zespoły zajmowały

¹ Od 1951 roku Nowa Huta była dzielnicą Krakowa.

² Archiwum Państwowe w Krakowie (APKr.), PZPR KZ NH 108, Komitet Fabryczny PZPR w Hucie im. Lenina, Program centralnych uroczystości X-lecia Huty im. Lenina, sygn. 82/V/3, k. 4.

się zaproszeniami dla gości, transportem, wyżywieniem, kwestiami sanitarnymi. Bardzo ważną rolę miał zespół ds. finansów, który odpowiedzialny był za kalkulację kosztów zaplanowanych uroczystości i inwestycji z nimi związanych³. Tradycyjnie dużą wagę władze przykładały do zagadnień propagandowych, którymi miał się zajmować osobny zespół odpowiedzialny za przygotowanie szeregu inicjatyw propagujących obchody jubileuszowe wśród społeczeństwa. Planowano m.in. publikację monografii o Hucie im. Lenina (HiL) „za okres jej 10-letniej działalności, z pokazaniem perspektyw rozwojowych i znaczenia w rozwoju gospodarki narodowej”⁴. Praca ta na przykładzie Nowej Huty miała ukazywać dokonania partii w zakresie odbudowy kraju po zniszczeniach wojennych.

Członkowie zespołu mieli się również zająć „zabezpieczeniem artykułów w prasie krajowej i krakowskiej na czołowych miejscach”⁵. Chodziło o takie znaczące wtedy tytuły, jak „Trybuna Ludu”, „Trybuna Robotnicza”, „Gazeta Krakowska”, „Dziennik Polski”, „Echo Krakowa”, czy „Głos Nowej Huty”. Planowano organizację konferencji prasowej na kilka dni przed uroczystościami, tak aby jak największa liczba obywateli mogła się zapoznać z ich programem. Idąc tym tropem, zespół ds. propagandy miał opracować specjalne afisze i ulotki informujące o obchodach jubileuszowych. Nie zaniedbano oczywiście kontaktów z radiem i telewizją, które miały przeprowadzić bezpośrednie transmisje z przebiegu akademii i innych imprez jubileuszowych. Przewidziano także dokumentowanie obchodów przez Polską Kronikę Filmową, która z tej okazji przygotowała specjalne wydanie⁶. W kolejnych latach również nie zapomniano o roli radia i telewizji, dlatego też planowano organizację takich imprez jak turnieje telewizyjne dla młodzieży na temat XX-lecia Nowej Huty czy koncerty radiowe, których repertuar wiązał się z tym wzorcowym, socjalistycznym miastem⁷.

W związku z przygotowaniem do obchodów jubileuszowych za każdym razem powoływano też komitety honorowe, w skład których wchodziły najważniejsze osoby w państwie, co dodatkowo podnosiło rangę uroczystości jubileuszowych. Był to czytelny sygnał dla społeczeństwa polskiego, w którego świadomości miał się utrwalić obraz Nowej Huty i kombinatu jako wielkich osiągnięć Polski Ludowej. Miały również dowodzić jedności takich pojęć jak partia i państwo.

W roku 1959 w skład komitetu honorowego weszli następujący przedstawiciele KC PZPR: Władysław Gomułka (I Sekretarz), Edward Gierek, Edward Ochab, Jerzy Albrecht. Stronę rządową reprezentowali premier Józef Cyrankiewicz, wicepremier Piotr Jaroszewicz oraz ministrowie branżowi (np. Kiejstut Żemajtis

³ W tym przypadku zadaniem zespołu ds. finansów było „opracowanie preliminarza wydatków, zapewnienia jego pokrycia, terminową realizację wydatków i rozliczenie finansowe Dnia Hutnika”; zob. *ibidem*, k. 7.

⁴ *Ibidem*, k. 2. Wydaje się jednak, że wspomniana publikacja pozostała w sferze zamierzeń propagandowych, ponieważ prowadząc kwerendę materiałów źródłowych dotyczących historii kombinatu, nie odnalazłem takiej pozycji. Planowane wydawnictwo mogło również przyjąć formę niskonakładowej broszury, która w konsekwencji pozostała nieznaną szerszemu ogółowi.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ APKr., PZPR KW Kr 1053, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, Programy obchodów XX i XXV-lecia Nowej Huty i Huty im. Lenina, k. 68

– Minister Przemysłu Ciężkiego). W Komitecie znalazło się także miejsce dla przedstawicieli związków zawodowych, terenowych władz partyjnych na czele z Lucjanem Motyką, sekretarzem KW PZPR. Władze terenowe reprezentowane przez Józefa Zagórzańskiego, przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, oraz Zbigniewa Skolickiego, przewodniczącego Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa⁸.

Podobnie było w przypadku obchodów jubileuszu XX-lecia, nad którymi honorowy patronat objął W. Gomułka jako I Sekretarz KC PZPR. W skład komitetu weszli przedstawiciele KC PZPR, rządu (J. Cyrankiewicz), terenowych władz partyjnych i państwowych. Można było także odnotować obecność przedstawicieli stronnictw sojusznicznych, czyli Stronnictwa Demokratycznego i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. W skład komitetu weszły również osoby bezpośrednio związane z kombinatem nowohuckim, czyli dyrektor naczelny Huty im. Lenina Bohdan Kołomyjski oraz przedstawiciel KF PZPR. Nowością było pojawienie się w składzie komitetu robotników, aktywnych pracowników Huty, a także osób, które w przeszłości uczestniczyły w jej budowie⁹. Taki zabieg miał niewątpliwie dowartościować wyróżnione osoby (wśród nich byli m.in. przodownicy pracy, nauczyciele, lekarze), ale równocześnie pokazać masowy udział społeczeństwa polskiego w budowie kombinatu i miasta.

Władze partyjne bardzo starannie przygotowywały się do uroczystości jubileuszowych, opracowując propozycje ich programów. Z ich lektury można wnioskować, że oprócz najwyższych dostojników partyjno-państwowych brali w nich udział nie tylko pracownicy kombinatu oraz mieszkańcy Krakowa i okolic, ale również zaproszeni goście z innych części kraju (np. delegacje partyjne ze Śląska czy Rzeszowa) oraz z zagranicy. I tak na uroczystościach nie mogło zabraknąć przedstawicieli władz ZSRR, delegacji robotników radzieckich oraz z innych „bratnich” państw socjalistycznych¹⁰.

Nie ulega wątpliwości, że uczestnictwo kierownictwa KC PZPR i Rządu PRL w czasie uroczystości jubileuszowych było istotną kwestią. Przekonuje nas o tym opracowanie programu pobytu najwyższych władz partyjno-państwowych na Ziemi Krakowskiej z okazji XXV-lecia Nowej Huty w dniu 15 czerwca 1974 roku opatrzone klauzulą „Poufne”¹¹. Wizyta miała się rozpocząć przylotem specjalnego samolotu z Warszawy, powitaniem gości przez lokalne władze na płycie lotniska w Balicach. Następnie zaplanowano przejazd autokarami do Bochni i zwiedzenie Oddziału Profili Giętych i budowy Walcowni Blach Transformatorowych HiL. W dalszej kolejności przewidziano przejazd do Nowej Huty i wizytę w kombinacie. Kolejnym punktem programu było złożenie kwiatów pod nowohuckim pomnikiem Lenina w Alei Róż oraz uczestnictwo szefów państwa w uroczystej akademii z okazji XXV-lecia Nowej Huty i kombinatu. Wspomniana akademia miała się odbyć

⁸ APKr., PZPR KZ NH 108, Komitet Fabryczny PZPR w Hucie im. Lenina, Program centralnych uroczystości X-lecia Huty im. Lenina, k. 12.

⁹ APKr., PZPR KW Kr 1053, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, Programy obchodów XX i XXV-lecia Nowej Huty i Huty im. Lenina, k. 75–77.

¹⁰ Zob. np.: APKr., PZPR KZ NH 108, Komitet Fabryczny PZPR w Hucie im. Lenina, Program centralnych uroczystości X-lecia Huty im. Lenina, k. 1.

¹¹ APKr., PZPR KW Kr 1053, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, Programy obchodów XX i XXV-lecia Nowej Huty i Huty im. Lenina, k. 91.

w sali widowiskowo-sportowej KS „Hutnik”. Wizytę trwającą od godzin porannych kończyć miał przejazd gości na lotnisko w Balicach i odlot samolotem do Warszawy o godzinie 16.50¹².

Wizyta w Bochni, gdzie mieścił się nowoczesny zakład związany z kombinatem nowohuckim, poza bezpośrednim nawiązaniem do jubileuszu HiL i Nowej Huty, miała być typową „gospodarską wizytą”, tak bardzo powszechną w państwach „socjalistycznej szczęśliwości”. Relacje z jej przebiegu pojawiły się w prasie krakowskiej. Przykładem może tu być poniedziałkowy numer „Gazety Krakowskiej” z 17 czerwca, cytujący na swych łamach przemówienie E. Gierka wygłoszone z okazji „srebrnego jubileuszu Nowej Huty”. W przemówieniu tym I Sekretarz podkreślał m.in. doniosłość decyzji o budowie kombinatu i oddawał hołd pokoleniu, które w niej uczestniczyło¹³.

Planując uroczystości jubileuszowe, władze partyjne pomyślały o urozmaiceniu ich formy. Pod tym względem możemy wyróżnić imprezy o charakterze ogólnym (np. uroczyste akademie), kulturalno-oświatowym czy sportowym. Uczestniczyło w nich niemałe grono zwykłych obywateli PRL, w tym mieszkańcy Krakowa i Nowej Huty. I nikt ich specjalnie do tego nie zmuszał.

Do drugiej grupy imprez można zaliczyć wszelkiego rodzaju konkursy na temat wiedzy o Nowej Hucie i HiL prowadzone przy udziale publiczności i we współpracy z Polskim Radiem¹⁴. Popularyzacji idei budowy nowego miasta i zakładu hutniczego służyć miała organizacja sesji naukowych, wystaw, festiwali, kiermaszy, widowisk, konkursów literackich czy wydawnictw okolicznościowych. Przykładem tej ostatniej inicjatywy była monografia Nowej Huty, której wydanie uświetnić miało obchody X-lecia miasta, podobnie było w przypadku obchodów XX-lecia, kiedy to za publikację odpowiedzialne były Prezydium DRN Nowa Huta i sam kombinat¹⁵. Podczas wspomnianych sesji naukowych poruszano zagadnienia związane z miastem i kombinatem. I tak dyskusja dotyczyć miała budownictwa mieszkaniowego i socjalnego czy służby zdrowia w wielkich ośrodkach przemysłowych¹⁶. Organizując wystawy o Nowej Hucie, zamierzano przybliżyć publiczności jej pradzieje (np. poprzez prezentację wykopalisk znalezionych na jej terenie), ale również ukazać jej najnowsze osiągnięcia (np. przez architekturę i urbanistykę miasta)¹⁷.

W przypadku imprez sportowych władze przewidziały dużo atrakcji, tak aby zgromadzić jak największą publiczność. Ważnym punktem obchodów X-lecia miasta miało być przekazanie sztandaru KS „Hutnik”, który uchodził za sportową wizytówkę

¹² Ibidem, k. 91–95.

¹³ „Gazeta Krakowska” 17 VI 1974.

¹⁴ Zob. np.: APKr., PZPR KW Kr 1052, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, X-lecie powstania Nowej Huty: programy, referat i zaproszenia, sygn. 51/VIII/226, k. 59–71.

¹⁵ APKr., PZPR KZ NH 108, Komitet Fabryczny PZPR w Hucie im. Lenina, Program centralnych uroczystości X-lecia Huty im. Lenina, k. 5; APKr., PZPR KW Kr 1053, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, Programy obchodów XX i XXV-lecia Nowej Huty i Huty im. Lenina, k. 69.

¹⁶ APKr., PZPR KW Kr 1053, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, Programy obchodów XX i XXV-lecia Nowej Huty i Huty im. Lenina, k. 31.

¹⁷ Ibidem, k. 67.

Nowej Huty. W ramach tych obchodów miano organizować mecze piłki siatkowej i nożnej, wyścigi kolarskie, zawody bokserskie oraz defilady sportowców¹⁸.

Opisane powyżej imprezy okolicznościowe miały wspólnego adresata: była nim społeczność Krakowa i okolic. Jednak nie można zapomnieć o imprezach adresowanych głównie do młodzieży. Na tym polu szczególną aktywność przewidziano dla Zakładowego Domu Kultury (ZDK) HiL, który z okazji swego V-lecia oraz X-lecia kombinatu zorganizować miał wystawę pt. „Nowa Huta w oczach dzieci”. Z myślą o najmłodszych w maju 1960 roku planowano „zgaduj-zgadulę” i konkurs recytatorski o tematyce hutniczej. Z okazji X-lecia przygotowano także inne atrakcje, jak przedstawienia teatralne dla dzieci, projekcje filmów czy bal okolicznościowy w dniu 9 maja¹⁹.

Przygotowując uroczystości jubileuszowe, myślano też, mimo wszystko, o kosztach ich realizacji i sposobach uzyskania środków finansowych. Dlatego opracowywano preliminarze wydatków i dochodów związanych z imprezami rocznicowymi. W dokumentach tych oprócz szacunkowych kwot wydatkowania środków finansowych znalazły się informacje o źródłach ich pochodzenia. W przypadku uroczystości X-lecia kombinatu i KS „Hutnik” większość pieniędzy pochodzić miała z komitetu organizacyjnego, czyli z Huty im. Lenina. Pewną sumę stanowić miały dochody uzyskane bezpośrednio poprzez organizację danej imprezy. Tak miało być w przypadku planowanych na maj 1960 roku Balu Hutników czy koncertu zespołu pieśni i tańca HiL. Wymienione imprezy miały przynieść odpowiednio 8000 oraz 15 000 zł dochodu przeznaczanego na ich sfinansowanie²⁰. Zasadę ponoszenia kosztów imprezy przez jej organizatora planowano zastosować również w przypadku Centralnej Akademii Dnia Hutnika, za którą zapłacić miały zgodnie wszystkie zakłady hutnicze w Polsce. Planowano podział wydatków w stosunku do stanu liczebnego załóg. Huta im. Lenina w takim przypadku byłaby obciążona ok. 15% kosztów²¹.

Oprócz centralnych obchodów jubileuszowych i imprez okolicznościowych w kalendarzu przewidziano także inne wydarzenia, które je poprzedzały. Miały to być na przykład zobowiązania dotyczące tzw. czynów społecznych. Z uwagi na zbliżające się uroczystości rocznicowe apel o „podejmowanie względnie świadczenie pomocy na rzecz czynów społecznych w Dzielnicy”²² Nowa Huta wystosowało miejscowe Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej. Adresatami apelu byli mieszkańcy Nowej Huty, a także przedsiębiorstwa i instytucje działające w owym czasie na tym terenie. Według dokumentów KW PZPR powyższa odezwa spotkała się „z pełnym zrozumieniem i poparciem zarówno przez mieszkańców dzielnicy, jak również przez załogi przedsiębiorstw i instytucji”²³. Z jednej zatem strony dobroczynność, ale pod pełną kontrolą, mobilizacja społeczeństwa, ale też i niewielkie przekonanie o celowości. To charakterystyczna dwoistość systemu, jego cecha wyróżniająca.

¹⁸ APKr., PZPR KZ NH 108, Komitet Fabryczny PZPR w Hucie im. Lenina, Program centralnych uroczystości X-lecia Huty im. Lenina, k. 22.

¹⁹ Ibidem, k. 20–21.

²⁰ Ibidem, k. 21.

²¹ Ibidem, k. 26.

²² APKr., PZPR KW Kr 1053, Komitet Wojewódzki PZPR w Krakowie. Wydział Propagandy, Programy obchodów XX i XXV-lecia Nowej Huty i Huty im. Lenina, k. 73.

²³ Ibidem.

Na podstawie tych deklaracji opracowano program czynów społecznych na rok 1969, zakładający przeprowadzenie szeregu prac remontowo-inwestycyjnych w Nowej Hucie. W cytowanych już dokumentach KW PZPR możemy znaleźć informacje m.in. o planach remontu dróg i chodników w osiedlach wiejskich czy też prac związanych z zagospodarowaniem okolicznych terenów zielonych (Lasku Mogińskiego i Krzesławickiego). Plan zakładał także budowę nowych terenów rekreacyjno-wypoczynkowych na terenie Nowej Huty, takich jak Park Kultury i Wypoczynku, terenów na Wzgórzach (Krzesławickich) czy osiedlu Na Stoku. Czynny społeczne miały obejmować również budowę obiektów kulturalno-oświatowych, jak place gier i zabaw dla dzieci czy ogródki jordanowskie. W ten sam sposób (tzn. w czynnie społecznym) powstać miała m.in. świetlica na os. Branice. Wartość przewidzianych na rok 1969 prac remontowo-inwestycyjnych oscylować miała w granicach 10 milionów złotych²⁴. Opisane wyżej czyny społeczne były typowym przykładem próby integracji społeczeństwa socjalistycznego wokół partii, która w ten sposób przekazywała ducha wspólnej pracy dla ojczyzny, Polski Ludowej.

Osobną kwestią jest stopień mobilizacji społeczeństwa wokół wydarzeń jubileuszowych. Wydaje się, że największe możliwości oddziaływania władze miały poprzez struktury partyjne, które zobowiązywały swych członków do podporządkowania się stosownym uchwałom i apelom²⁵. Aparat partyjny, realizując w praktyce kierowniczą rolę PZPR, zapewniał realizację uchwał na terenie zakładu pracy poprzez oddziaływanie na kierownictwo i całą załogę. Taką rolę miały poszczególne komitety zakładowe, a zwłaszcza KF PZPR działający w Hucie im. Lenina. Obok mobilizacji szerokich rzesz robotniczych partia musiała zapewnić uczestnictwo zwykłych obywateli, tak aby stworzyć obraz społeczeństwa skupionego wokół ówczesnego kierownictwa politycznego. Przedstawiana w ten sposób rzeczywistość była jednak kreacją ówczesnej propagandy, co dziś nie podlega dyskusji. Z drugiej strony nie możemy przyjmować poglądu, że całe społeczeństwo polskie było przeciwne socjalistycznym realiom. Tak naprawdę postawy ludności były spolaryzowane. Uczestnictwa w imprezach sportowo-rozrywkowych organizowanych w ramach jubileuszu Nowej Huty i kombinatu żadną miarą nie można odczytywać jako poparcia dla władz PRL-u. Ludność brała w nich udział nie tylko dlatego, że partia kazała, lecz także z powodu ich atrakcyjności. Dodatkowo nie możemy zapomnieć o tym, iż część społeczeństwa identyfikowała się z Polską powojenną i jej osiągnięciami²⁶.

Uroczystości związane z jubileuszami Nowej Huty i kombinatu metalurgicznego były bardzo ważne dla ówczesnych władz. Świadczy o tym materiał poddany kwerendzie, a dotyczący przygotowań do kolejnych jubileuszy. Plany zakładały bogaty repertuar atrakcji, były bardzo rozbudowane. Przewidywane działania miały charakter wieloaspektowy z uwagi na znaczenie tych wydarzeń dla partii. Musiała ona stanąć na wysokości zadania, ponieważ była to dla niej kwestia prestiżowa. Nowa Huta i kombinat metalurgiczny były dumą nowej, powojennej Polski, odbudowanej, jak głosiła oficjalna propaganda PRL-u, dzięki przewodnictwu PZPR.

²⁴ Ibidem, k. 73-74.

²⁵ Dotyczyły one na przykład czynów produkcyjnych.

²⁶ M.in. z wielkimi budowami socjalizmu.